

студентам можливість зануритися у практику сократичного мислення, розвиває уяву та сприяє розвитку інновацій [Нуссбаум М. Не ради прибыли: зачем демократии нужны гуманитарные науки. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. – 192 с.].

О. О. Дольська, докт. філос. наук, проф., НТУ "ХПІ", Харків
dolska2016@gmail.com

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ-КОГНІТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ (ТЕХНОЛОГІЇ МИСЛЕННЯ) В ЯКОСТІ ОПЦІЇ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ

Історія питання про технологію інтелектуального та пізнавального, мова йде про технологію мислення, має давні корені, але його широке обговорення починається в ХХ ст. й переходить в ХХІ. Інтелектуальні технології – складна система, свого роду способи та методи збирання, обробки, зберігання, використання знань. Продукт такої системи оформлюється за рахунок образів, символів, асоціацій, які існують та функціонують за визначних умов. Їх сприйняття має бути пов'язане з тими поняттями, які входять до знань та смислів системи або які формуються в ній. Розвинені інтелектуальні системи "мають" здатність безпосередньо сприймати оточуючий світ, "мають" рефлексорний характер. Інший термін, який допоможе розібратися в нашій темі – когнітивні технології. В сучасних словниках когнітивістика – міждисциплінарний підхід до наукового вивчення людського пізнання. У центрі уваги цієї науки – проблеми мислення, зору, процесів свідомості, мозку тощо. З одного боку, в когнітивістиці вирішуються питання про закони мислення і сприйняття, що визначають поведінку людини. Для вчених важливо зрозуміти, наприклад, як і з того чи іншого сприйняття народжується думка, як одна думка породжує іншу. Інший бік когнітивної проблематики – це проблема ідентифікації образів.

Людський розум постійно вирішує питання розпізнавання образів, яке перетинається із питанням мислення. Свідомість постійно виконує завдання ідентифікації, причому процес пошуку смислів проходить і на інтуїтивному рівні, підсвідомому. Отже інтелектуальне-когнітивні технології дають можливість зрозуміти, як формуються та пізнаються образи, за рахунок чого зорганізується процес їхньої ідентифікації. Виходячи з цього, інтелектуальне-когнітивні технології виконують функцію опції, інструменту, за допомогою якого йде перетворення інформації із зовнішнього світу на її конкретні смисли.

На наш погляд, підґрунтя такого феномену як інтелектуальне-когнітивні технології треба шукати на перетині багатьох складових, центральними серед яких є проблема раціональності з подальшим обговоренням теми інтелектуальних революцій людства, зростання зацікавленості питанням ментальності в її комплексній рефлексії, а також – явище дискурсу та актуалізація в сучасній філософії історії систем думок. Сучасна філософська думка все більш схиляється до переконання в різноманітті

форм раціональності, їх історичної обумовленості, викликаною значною мірою особою мислителя і особливістю епохи. Французький філософ і методолог Р. Башляр запропонував програму захисту і оновлення раціоналістичних позицій, що одержала найменування "новий раціоналізм", який, на його думку, зростає на основі структури і еволюції духу. Позиція Р. Башляра полягає в зміні вектору руху розуміння раціональності, а саме – від епістемологічної позиції раціоналізму до досвіду, що одержує у нього назву "прикладний" раціоналізм [Башляр Г. Новый рационализм. – М. : Прогресс, 1987. – с. 163]. Сучасна філософія постійно звертається до проблемного поля трансформації раціональності [Дольская О.А. Трансформации рациональности в современном образовании – Харьков, НТУ "ХПИ", 2013. – 386с.]. Тема стала актуальною й для сучасної української філософії: Л. Богата, Л. Горбунова, І. Добронравова, Л. Киященко, О. Князева, М. Култаєва, В. Лук'янець та ін. [Dolska O. The problem of understanding the rationality and the Reason in modern education // Філософія освіти, 2013. – №1. – С. 14-19].

Прикладом може стати всім відома творчість французького історика О. Койре, який характеризував Наукову революцію Нового часу у площині нових технологій мислення, а саме в контексті інтелектуальної революції. Другим прикладом може стати роздуми К Ясперса про характер мислення людства у різні періоди його існування. Він характеризував інтелектуальні ступені розвитку людства і окреслював хронологічні періоди цих переходів. Більш того, його цікавили феномени мислення, думки та техніки мислення. Фундаментальними в цьому процесі стали також розвідки Е. Гуссерля та його феноменологічний метод. Традиція роздумів над особливостями розвитку мислення перейшла й до представників постмодерну: Ю. Габермас, К.-О. Апель, Ф. Гваттари, Ж. Дельоз та ін. Звернення до проблем інтелектуального розвитку було характерним в ХХ ст. й для радянської філософії: С. Аверінцев, М.Ю. Петров, М. Мамардашвілі, Г.П. Щедровицький та ін. Список тих, хто розвиває ідеї інтелектуальних революцій, можна було б продовжувати [Дольская О. А. От интеллектуальных революций к техникам мышления: на пути к новой парадигме образования // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IV (14), 1. – 89, 2016. – P. 54–59].

Інтелектуальне-когнітивна технологія зростає на ґрунті онтологічного, бо її смислові навантаження формуються пліч-о-пліч із онтологічним виміром людини, а останній репрезентується в тому числі й ментальністю. З антропологічним поворотом в філософії ХХ століття було розставлено не тільки наголоси на онтологічних ресурсах ментальної самоорганізації. Було підкреслено, що ментальність не тільки пов'язана із категоріями науковчення (свідомість, діяльність, інтелект), але й із пізнавальним досвідом. М. Шелер, Х. Плеснер, А. Гелен розкрили її цілісність, а Е. Левінас вказав на специфіку цієї цілісності: в пізнанні людина актуалізує себе в усвідомленні і рефлексивності. Отже, ментальність дозволяє поєднувати мислення, форми свідомості, різноманітні культурні техніки, безсвідоме,

що дає можливість говорити про особливі духовні та душевні склади спільноти і головне – особливу мову епохи тощо.

Наступним підґрунтям інтелектуальне-когнітивних технологій є філософія дискурсу. Тема дискурсу ввійшла завдяки М. Фуко, який критикує традиційну західну раціональність. М. Фуко протиставляє традиційному історичному опису зовсім інший метод. Його праці можна назвати як такі, що належать "інтелектуальній історії". все ж таки, як і за допомогою терміну ментальність, так і терміну дискурс ми бачимо спробу пояснити тотальність концептів "дух", "індивід", "свідомість", "інтелектуальність" [Фуко М. Порядок дискурса. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. – М. : Касталь, 1996. – С. 47-97].

Приходимо до висновку: звернення до опції інтелектуальне-когнітивних технологій стає виправданим в умовах різких інтелектуальних змін. Вони можуть виступати інструментом в дослідженні пізнавальних процесів, при аналізі мислення, думок тощо. Їх підґрунтям виступають синтез філософії інтелектуальних революцій, ментальності, філософії дискурсу. Вони формують інтелігібельну генезу явищ, термінів, нормування тощо, кінцевим продуктом чого стають смисли думок людей та їх характер мислення. Передбачуваним та кінцевим продуктом інтелектуальне-когнітивних технологій є незвичайний і в той же час повсякденний продукт – особливий характер рефлексії, що тягне за собою унаочнення стилю, техніки мислення людини, образів. Така опція має справу із міждисциплінарним каркасом знань і дає нам можливість стверджувати її трансконтекстуальний характер.

***В. П. Драпогуз, канд. філос. наук, в.о. вченого секретаря,
ЦГО НАН України, Київ
drapohuz@gmail.com***

КОНЦЕПТ "КАРТИНА СВІТУ" В ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ

Усвідомлення закономірностей у природі можливостей їх раціонального пізнання спонукало філософів до спроб описати наукову картину світу, розробити певну модель світобудови. Для цього вистачало наявних знань, що складають ядро означеної картини (образу) світу – сукупності найбільш стійких у часі гіпотез і теорій, якими є основні засади термодинаміки, закони збереження, сталість фундаментальних фізичних величин. Зміна основи наукової картини світу пов'язана з революцією в науці.

Наукова картина світу, будучи синтетичною формою теоретичного знання, репрезентована різними науковими дисциплінами в конкретний соціокультурний період їхнього розвитку. Призначення наукової картини світу – створювати образ, аксіологічно забарвлену теоретичну модель об'єктивної дійсності. Необхідність її розробки пов'язана з прагненням мати цілісне уявлення про світ.

Картина світу – це спосіб бачення світу як цілого, включаючи й людину в ньому. Радикальні зрушення в усіх сферах життєдіяльності сучасного соціуму суттєво впливають на процеси, що відбуваються в науці. Змінюються